

TALURAHVA SOOLINE KOOSTIS EESTIS XVIII SAJANDI LÖPUL JA XIX SAJANDI ESIMESEL POOLEL (1782—1858)

S. Vahtre

NSV Liidu ajaloo kateeder

Rahvastiku sooline koostis on üks tähtsamaid demograafilise arengu avaldusi. Sellest, milline on meeste ja naiste arvuline suhe, oleneb olulisel määral rahvastiku taastootmine kui ka rahvastiku rakendamisvõimalused materiaalsete väärtuste tootmise sfääris. Optimaalseks võib pidada olukorda, mil mehi ja naisi on võrdselt, nagu seda ka loodus on võrdlemisi täpselt reguleerinud, korvates meeste üldiselt suurema suremuse ja lühema eluea sellega, et poisslapsi sünnib rohkem. Uksikutel ajajärkudel ja eri piirkondades esineb aga rahvastiku soolises koostises tunduvald kõikumisi kord ühes, kord teises suunas.

Käesoleval ajal jaguneb kogu maailm selles suhtes nagu kahte suurde tsooni, mille raames omakorda võib täheldada rohkeid erinevusi.¹ Majanduslikult arenenud maades ületab naiste arv tavaliselt meeste arvu. See tuleneb eelkõige asjaolust, et nendes maades on suremus lapseas poiste hulgas suurem. Umbes 15.—20. eluaastaks muutub mõlema soo arvuline suhe võrdseks. Vanemaealiste hulgas naiste protsent aegamööda kasvab. Tänu naiste väiksemale töökoormusele, eriti rasketel ja teravistkahjustavatel töödel, nähtavasti ka naiste mõnede füsioloogiliste iseärasuste tõttu, on suremus nende seas tavaliselt madalam ja eluiga pikem kui meestel. Paljudes maades on meeste arv väiksem sõdade tõttu.

Enamikus arenevates maades (eriti Aasias) on meeste arv tavaliselt suurem kui naiste oma. Usundiliste eelarvamuste mõjul peetakse naist alamaks olendiks, tütarlaste sünnessuhtutakse halvasti, nendega käitutakse hoolimatult. Poisslaste suremus ei ole seetõttu lapseas suurem kui tütarlastel. Raske füüsiline töö, varane abiellumine ja paljulapselisus lühendavad nendes maades naiste eluiga.

¹ Vt. Maailma rahvastik. — Teatmik. Tallinn, 1966, lk. 111.

Kogu maailmas tervikuna ületab meeste arv praegu veidi naiste arvu.

Juba eelnevastki ilmneb, et rahvastiku sooline koostis oneline mitmesugustest bioloogilistest, majanduslikest, poliitilistest ja muudest põhjustest. Nende põhjuste väljaselgitamiseks on muidugi tarvis kõigepealt soolist koostist teada. Minevikus esinenud rahvastikuliste protsesside käsitlemisel ei ole see aga alati võimalik, sest vastavad andmed lihtsalt puuduvad. Suhteliselt rohkem on allikates teateid rahva üldarvu, sageli ka ainult meeste arvu kohta. Needki andmed võivad olla väga väärtuslikud, kuid paratamatult jäävad mitmed tähtsad demograafilised nähtused ainult nende andmetega opereerimisel varjatuks. Ometi tuleb tunnustada, et seni ei ole ajaloolis-demograafilises uurimistöös rahvastiku soolisele koostisele alati küllaldaselt tähelepanu pööratud ka siis, kui allikad selle selgitamiseks küllalt avaraid võimalusi pakuvad.

Eesti ajaloo osas pakuvad suurepäraselt materjali rahvastiku soolise koostise uurimiseks 1782.—1858. a. korraldatud hingeloendused (hingederevisjonid). Kõigi loenduste ajal loetleti nii mehed kui naised (välja arvatud vaid VI hingeloendus 1811. a., mil arvestati ainult mehi). Käesolevas püüamegi selle ulatusliku andmestiku najal esile tuua mõningaid põhijooni Eesti talurahva soolise koostise dünaamikas, põhiliselt kasutades Eestimaa kubermangu materjale, võrdlusjooni tömmates aga ka Liivimaa kubermangu Eesti osaga. Vastavad andmed on kogutud loenduste algdokumentidest — hingeloenditest (revisjonilehtedest), mis säilitatakse Eesti NSV Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis Tartus (Eestimaa hingeloendid fondis 1864, Liivimaa omad fondis 1865).

Uksikute mõisate hingeloendite järgi elas Eestimaa kubermangus talupoegi järgmiselt:

IV hingeloenduse ajal	(1782. a.)	90 933	meest ja	90 265	naist
V	„ „ „	(1795. a.)	95 131	„ „	95 418 „
VI	„ „ „	(1811. a.)	102 548	„ „	„ „
VII	„ „ „	(1816. a.)	99 229	„ „	104 804 „
VIII	„ „ „	(1834. a.)	121 880	„ „	132 138 „
IX	„ „ „	(1850. a.)	126 957	„ „	139 936 „
X	„ „ „	(1858. a.)	128 523	„ „	143 905 „

Nagu nendest arvudest nähtub, tõusis talurahva üldarv ajavahemikus 1782—1858 50%, naiste arv seejuures 59%, meeste arv aga vaid 41%. IV loenduse ajal oli meeste arv naiste omast natuke suurem, X loenduse ajal aga sellest märgatavalt väiksem. 1782.—1795. a. kasvas meeste arv 5%, naiste arv 6%, 1795.—1816. a. vastavalt 4% ja 10%, 1816.—1834. a. 23% ja 26%, 1834.—1850. a. 4% ja 6%, 1850.—1858. a. 1% ja

3%. Niisiis oli kõigil perioodidel naiste arvu kasv suurem. Kõige väiksem oli erinevus kasvutempos eri sugupoolte vahel IV ja V loenduse vahelisel ajal, kõige suurem V ja VII loenduse vahelisel perioodil. Märkimisväärne on ka see, et VII loenduse ajal osutus meeste arv koguni väiksemaks kui VI ajal.

Seega oli eri sugupoolte arvu kasvutempos märgatavaid erinevusi ja rahvastiku soolises koosseisus toimusid tunduvad muutused. Lähema pildi saamiseks nendest protsessidest jälgime meeste ja naiste arvulist suhet ka kubermangu alaosade — maakondade, kihelkondade ja mõisate kaupa. Toome selle mitte absoluutarvudes (mis on kavatsusel avaldada eraldi), vaid paremat ülevaadet võimaldavate koordinaatsiooni suhtarvudena, võttes meeste arvu iga 100 naise kohta.

Tabelist nähtub, et 1782. a. oli kubermangus talupoegade seas iga 100 naise kohta 101 (täpsemalt 100,7) meest. Protsentides väljendatuna oli mehi 50,2%, naisi 49,8%. Niisiis oli meeste ja naiste arv peaaegu võrdne, eriti kui arvestada, et meeste arvestamine oli selle loenduse ajal tõenäoliselt mõnevõrra täpsem.

Vaadeldes üksikute maakondade näitajaid, ilmneb, et kolmes maakonnas oli meeste ja naiste arvuline suhe täpselt kokkulangev ülekubermangulisega ja ainult Läänemaal oli mehi suhteliselt vähem, seda Hiiumaa tõttu.

Kihelkonniti oli kõikumine mõnevõrra suurem, märgatavaid kõrvalekaldumisi keskmisest esines siiski ka vaid üksikutes kihelkondades. Kõige suurem oli meeste suhtarv Hageris (107), Türil (105), Kadrinas (104), kõige väiksem Reigis (91), edasi Vormsis (92), Vaivaras (94), Harju-Madisel ja Ristil (94), Käinas (95), Mihklis (96). Ülejäänud kihelkondades jäi vastav näitaja 97—103 vahele, kusjuures kubermangu keskmisega (101) oli see kokkulangev 6 kihelkonnas, 100—102 piires 18 kihelkonnas. Mehi oli rohkem 27 kihelkonnas, naised olid arvulises ülekaalus 17 kihelkonnas. Meeste vaesem oli just Loode-Eesti, Vormsi ja Hiiumaa. Vähemuses olid mehed ka enamikus põhjaranniku kihelkondades. Üldiselt ei saa erinevusi kihelkondade vahel pidada eriti suureks, teatud kohalikud iseärasused on aga siiski ilmsed.

Küllaltki ühtlane oli meeste ja naiste arvuline suhe ka üksikutes mõisates ja seda ühtlasem, mida suuremate mõisatega oli tegemist. Väiksemate mõisate puhul muutus pilt kirjumaks ja seal ulatus meeste arv 100 naise kohta 60 ümbrusest 150-ni ja enamgi. Need on aga erandlikud ja seletatavad inimeste vähese arvuga, mille puhul juba paar-kolm inimest võisid suhet tugevasti muuta, ja juhuslikel teguritel oli suur mõju. Enamikus mõisates ei olnud erinevused soolises struktuuris eriti suured. Umbes 75 mõisas tuli 100 naise kohta 100—102 meest. Üldse ületas meeste arv naiste oma u. 320 mõisas, naiste arv meeste oma 240 mõisas, paarikümnel juhul oli see võrdne.

**Meeste ja naiste arvuline suhe Eestimaa kubermangu talurahva seas
(meeste arv 100 naise kohta)**

Territoriaalne üksus	IV loendus 1782. a.	V loendus 1795. a.	VII loendus 1816. a.	VIII loendus 1834. a.	IX loendus 1850. a.	X loendus 1858. a.
1	2	3	4	5	6	7
Eestimaa kubermang	101	100	95	92	91	89
Maakonnad						
Harjumaa	101	100	93	92	91	90
Virumaa	101	99	96	94	92	91
Järvamaa	101	100	94	91	91	90
Läänemaa	100	100	96	92	89	87
Läänemaa ilma						
Hiiumaata	101	100	96	93	89	87
Hiumaa	96	96	94	89	86	85
Kihelkonnad						
Harjumaa						
Jõelähtme	100	102	96	95	91	92
Kuusalu	98	96	89	87	85	85
Harju-Jaani	106	103	92	90	91	89
Jüri	103	100	94	94	97	94
Kose	103	104	93	92	89	92
Rapla	102	102	96	94	92	92
Hageri	107	102	94	90	93	92
Juuru	103	99	97	94	96	93
Keila	99	100	93	92	91	88
Nissi	103	101	92	92	91	90
Harju-Madise ja Risti	94	94	90	88	85	84
Virumaa						
Jõhvi	102	102	98	96	93	93
Vaivara	94	99	97	93	94	91
Lüganuse	101	95	100	98	93	91
Viru-Nigula	98	97	95	90	91	91
Haljala	100	98	93	91	90	90
Rakvere	101	96	92	90	92	91
Kadrina	104	100	93	94	90	87
Viru-Jaagupi	99	103	97	96	93	90
Väike-Maarja	103	102	101	97	96	92
Simuna	103	96	94	93	93	93
Järvamaa						
Järva-Jaani	102	99	96	94	92	90
Järva-Madise	101	102	98	94	93	91
Koeru	101	100	95	90	94	92
Ambla	101	101	94	91	88	89
Peetri	97	100	91	92	91	89

1	2	3	4	5	6	7
Paide ja Anna	97	97	89	90	90	89
Türi	105	102	94	89	91	89
L ä ä n e m a a						
Vigala	103	99	90	92	82	80
Märjamaa	101	96	94	90	92	86
Kullamaa	100	98	93	92	90	89
Kirbla ja Lihula	102	107	103	98	90	89
Mihkli	96	102	99	102	96	91
Karuse	99	99	98	92	91	92
Hanila-Varbla	102	102	100	94	91	90
Martna	104	107	96	92	86	87
Ridala	102	102	101	94	89	87
Lääne-Nigula	102	99	94	88	88	87
Noarootsi ja Haapsalu	98	101	108	101	92	89
Vormsi	92	92	85	83	89	82
H i i u m a a						
Pühalepa	100	95	92	90	86	83
Käina	95	98	97	90	87	85
Reigi	91	93	88	85	84	86
Mõisad						
J õ e l ä h t m e						
Maardu	100	111	96	91	89	93
Jägala	104	99	97	89	88	90
Ülgase	=	=	=	102	98	109
Viimsi	97	90	90	94	91	85
Kostivere	103	104	103	109	101	101
Mõigu	100	106	101	93	85	83
Jõelähtme	90	86	89	112	103	102
Saha	103	127	103	103	89	81
Nehatu	91	111	74	88	83	80
K u u s a l u						
Kolga	97	98	85	87	80	83
Kõnnu	93	91	93	89	87	86
Kiiu	106	89	99	85	91	88
Loo	98	91	95	86	77	77
Rummu	105	96	81	87	95	88
Kodasoo	92	113	95	89	94	97
Valkla	104	100	82	86	85	78
Suru	138	137	100	82	89	87
Koitjärve	88	84	78	94	68	60
Kuusalu kirikumõis	83	85	80	56	73	53
H a r j u - J a a n i						
Anija	100	96	88	89	89	83
Kambi, Raasiku	108	111	92	97	97	92
Peningi	108	112	92	89	95	87
Kaunissaare	=	=	86	43	73	92
Perila	103	107	94	80	81	88
Rätla	157	117	102	97	87	83

1	2	3	4	5	6	7
Haljava	110	102	88	95	96	106
Suur- ja Väike-Prangli	=	=	=	73	85	83
Aruküla	103	97	89	83	87	88
Kiviloo	86	92	106	105	100	95
Kehra	114	90	98	88	85	82
H.-Jaani kirikumõis	50	—	—	—	—	—
J ü r i						
Nabala	107	99	83	92	102	98
Rae	98	89	101	99	98	96
Lagedi	107	100	94	94	95	91
Kurna	90	95	105	89	99	98
Väo	109	102	106	100	103	99
Sausti	121	104	104	104	93	91
Kautjala	94	103	83	86	85	77
Lehmja	99	115	86	89	88	92
Vaida	114	103	97	96	102	98
Aruvalla	82	105	78	88	83	93
Jüri kirikumõis	114	103	105	88	103	93
K o s e						
Kose-Uuemõisa	113	106	94	88	86	86
Alavere	96	102	81	88	77	91
Pikva	=	=	=	=	127	83
Ravila	108	109	96	91	89	91
Palvere	109	98	97	92	89	97
Triigi	113	106	108	89	92	88
Paunküla	88	89	92	90	85	103
Pikavere	109	118	95	100	92	87
Ojasoo	97	110	90	96	80	85
Tuhala	96	102	93	86	93	93
Habajä	101	97	85	101	99	99
Saumetsa	=	=	=	90	83	84
Oru	110	131	101	106	91	105
Tammiku	95	107	101	92	96	92
Harmi	92	85	95	101	103	95
Saarnakõrve	106	104	63	77	83	78
Rooküla	100	122	129	121	71	65
Kose kirikumõis	75	29	—	—	—	—
R a p l a						
Raikküla	102	105	111	99	89	83
Valtu	109	110	109	100	102	93
Kehtna	102	108	100	98	90	91
Kuusiku	94	95	90	82	91	101
Alu	104	96	101	94	85	89
Rapla	111	128	81	84	88	93
Kodila	97	92	98	90	91	88
Sikeldi	100	95	81	91	92	96
Kabala	102	117	86	86	93	95
Keava	96	104	86	88	87	86
Järvakandi	116	99	95	110	92	96
Härtu	106	97	87	106	95	95
Ohekatku	96	105	98	100	101	94

1	2	3	4	5	6	7
Vahakõnnu	92	94	88	89	100	97
Lellapere	97	100	100	92	98	88
Ohukotsu	92	92	100	103	83	94
Hagudi	130	141	85	82	93	102
Pühatu	102	88	100	107	102	98
Riidaku	200	80	93	70	89	85
Rapla kirikumõis	67	122	89	78	60	75
Hageri						
Ruila	101	93	88	81	96	96
Adila	85	92	95	77	87	93
Maidla	89	99	101	103	107	89
Lohu	120	129	95	93	104	94
Haiba	114	105	103	99	100	92
Rabivere	108	85	82	88	94	101
Tohisoo	100	100	85	86	92	96
Pahkla	103	99	110	81	84	81
Sutlema	112	97	94	93	81	83
Kelba	101	105	104	97	109	105
Ohulepa	=	=	100	81	87	84
Uuemõisa	=	=	77	73	55	68
Kohatu	111	115	87	87	89	110
Kohila	140	101	104	98	95	85
Salutaguse	113	112	100	113	84	78
Kirna	126	107	86	103	97	112
Mäeküla	130	125	96	100	99	98
Angerja	116	115	83	91	91	90
Lümandu	122	93	90	77	92	94
Kurtna	104	108	81	93	92	108
Kirdalu	100	93	110	89	94	77
Hageri kirikumõis	113	150	91	102	81	79
Juuru						
Kaiu	108	101	103	103	98	94
Kuimetsa	104	98	91	80	90	85
Ingliste	109	112	92	103	96	91
Maidla	102	106	88	86	96	97
Seli	102	106	93	98	92	95
Atla	97	84	93	103	101	96
Purila	106	102	120	103	92	89
Mahtra	95	92	95	84	99	109
Pae	97	88	72	108	99	96
Hõreda	102	93	128	71	97	87
Juuru	121	100	84	87	93	89
Pirgu	107	95	102	93	106	122
Järlepa	84	61	100	92	93	83
Kädva	104	110	83	97	99	99
Härgla	100	111	110	99	98	90
Saaremõisa	81	94				
Juuru kirikumõis	67	111	140	100	—	125
Keila						
Vääna	98	89	97	87	89	80
Harku	94	101	85	90	92	93

1	2	3	4	5	6	7
Keila	111	101	104	98	96	95
Saku	86	101	89	85	91	83
Jõgisuu	93	98	99	93	91	87
Aäsmäe	102	105	98	93	94	81
Valingu	104	101	91	84	96	87
Klooga	82	86	83	83	80	85
Lehola	116	107	92	104	95	87
Ohtu	106	96	80	73	94	92
Meremõisa	108	120	95	87	86	85
Haabersti	107	108	84	87	90	90
Keila-Joa	104	91	83	90	86	85
Humala	110	108	113	98	103	90
Rannamõisa	108	102	85	96	88	92
Tiskre	116	97	88	93	75	86
Jälgimäe	86	104	113	92	102	99
Vanamõisa	101	101	104	106	86	84
Käesalu	75	83	83	76	68	76
Üksnurme	118	99	77	82	108	92
Tuula	95	94	85	96	86	88
Rahula	112	99	88	84	113	112
Hüüru	116	95	89	101	102	94
Saue	100	101	101	99	93	83
Muraste	130	155	100	99	95	96
Viti	76	108	95	104	92	102
Koppelmaa	103	94	64	107	76	102
Karjaküla	90	119	89	82	82	82
Uue-Karjaküla	=	=	130	95	152	92
Voore	100	108	133	89	92	93
Kumna	79	83	104	102	86	87
Laulasmaa	82	93	116	104	87	61
Naissaar	73	121	104	83	82	102
Keila kirikumõis	117	133	—	—	—	—
N i s s i						
Laitse	102	98	90	90	93	90
Vana-Riisipere	96	99	97	92	85	91
Uue-Riisipere	102	99	89	97	85	90
Nurme	85	91	79	87	95	95
Pajaka	99	101	100	92	104	96
Munalaskme	129	122	84	87	82	78
Russalu	116	105	95	101	96	96
Vardi	100	103	111	103	101	93
Põlli	123	89	78	93	87	82
Lehetu	130	117	105	95	79	90
Nissi kirikumõis	67	—	—	67	—	—
H a r j u - M a d i s e j a R i s t i						
Kloostri	90	94	85	83	77	80
Suur-Pakri	=	=	92	83	79	80
Väike-Pakri	=	=		83	69	62
Vasalemma	=	=	=	97	84	81
Vihterpalu	104	91	98	93	90	85
Nõva	109	110	90	87	94	91
Risti	91	86	86	79	75	82

1	2	3	4	5	6	7
Ämari	77	78	76	78	90	92
Põllküla	100	90	87	105	96	86
Pallaste	90	115	95	94	80	97
Hatu	89	86	103	99	102	89
Kõmaste	89	109	88	81	95	100
Leetse	100	96	105	120	88	84
H.-Madise kirikumõis	110	103	97	117	61	48
Risti kirikumõis	110	110	188	—	—	—
Jõhvi						
Pagari, Väike-Pungerja	99	100	103	100	98	94
Kiikla	105	106	100	96	90	100
Kauksi	=	91	109	106	92	77
Iisaku	=	=	136	112	98	97
Peeri	=	=	93	88	86	89
Jõhvi	106	108	89	95	97	86
Tammiku	=	=	83	77	79	78
Nurme	=	=	=	=	=	113
Sompa	105	101	92	91	104	106
Tärevere	=	=	101	105	95	100
Mäetaguse	99	116	113	104	106	102
Kohtla	87	94	82	91	91	89
Järve	105	93	101	85	88	83
Ereda	93	100	90	77	79	85
Edise	110	105	87	86	88	88
Päite	115	103	85	105	86	97
Voka	114	99	89	93	98	97
Toila	105	102				
Vaivara	=	=	85	114	91	93
Ontika	99	95	111	105	97	98
Kurtna	117	113	144	94	94	99
Soompea	=	=	137	=	=	=
Illuka	110	125	103	102	91	90
Kalina	113	94	84	88	78	81
Kukruse	89	87	84	97	83	94
Ohakvere	105	114	122	87	85	84
Konju	92	84	82	108	108	101
Pühajõe	95	107	103	112	100	102
Türsamäe	87	106	82	110	103	106
Jõhvi kirikumõis	57	58	225	133	82	74
Vaivara						
Laagna	100	95	96	88	99	97
Vaivara	96	98	100	92	89	88
Hermamäe	84	103	99	79	83	81
Riigi	108	117	111	112	99	91
Mustajõe	65	64	83	90	103	89
Joala	85	85	91	97	105	99
Kudruküla	79	108	84	90	79	80
Arumäe	100	94	103	130	94	90
Väike-Soldina	98	99	94	91	87	90
Suur-Soldina	131	107	88	91	105	99
Vana-Sõtke	100	125	140	88	98	80
Auvere	105	119	115	93	98	97

1	2	3	4	5	6	7
Hiiemetsa	100	119	100	95	92	92
Vaivara kirikumõis	200	108	60	179	141	91
Lüganuse						
Püssi, Purts	100	96	111	102	96	95
Maidla, Rääsa	113	95	91	98	98	94
Aa	87	92	91	100	91	89
Erra	104	98	102	96	97	95
Saka	96	101	122	97	103	90
Vasknarva	103	85	91	83	73	80
Jaama	101	98	86	98	78	78
Lüganuse kirikumõis	20	—	—	—	—	—
Viru-Nigula						
Kunda	97	99	87	93	93	95
Malla	102	86	97	87	93	88
Unukse	=	=	143	101	100	98
Koogu	93	76	77	102	93	104
Kalvi	103	104	105	89	94	96
Pada	90	98	94	83	90	95
Andja	103	106	101	94	86	78
Aseri	97	96	94	90	94	87
Vasta	95	111	96	85	87	88
Samma	99	95	93	82	89	101
Ulvi	110	90	81	93	80	79
Uue-Varudi	95	89	114	88	} 86	88
Vana-Varudi	104	105	78	82		88
Kabala	98	91	97	92	99	109
Haansalu	=	=	66	119	129	108
Ulrichstal	=	=	50	=	=	=
V.-Nigula kirikumõis	40	100	—	—	—	—
Haljala						
Sagadi	94	95	90	88	84	87
Aaspere	93	91	90	97	88	90
Selja	110	93	87	93	94	100
Kavastu	110	101	85	95	90	91
Varangu	87	102	110	99	97	98
Metsiku	116	106	95	71	83	78
Vihula	97	103	108	90	93	98
Kandle	107	66	82	93	83	80
Võle	99	114	117	118	97	90
Loobu	84	94	96	86	93	103
Sauste	102	111	86	94	95	112
Idavere	95	87	82	103	88	80
Karula	114	114	102	85	88	85
Annikvere	115	116	114	92	97	89
Essu	114	117	79	93	105	88
Tammispea	=	=	=	=	=	105
Vanamõisa	79	98	105	100	87	88
Tatruse	123	100	77	85	86	95
Veltsi	82	91	82	100	86	80
Haljala kirikumõis	100	86	—	—	—	—

1	2	3	4	5	6	7
Rakvere						
Rakvere	102	98	99	88	91	89
Karitsa	=	=	96	92	102	102
Piira	=	=	96	90	74	79
Kohala	107	97	90	102	102	100
Uhtna	90	91	85	79	86	95
Kloodi	93	89	93	110	89	86
Sõmeru	99	101	93	77	92	87
Kaarli	109	88	85	81	94	91
Aravuse	=	=	=	=	=	83
Mädapea	115	117	101	103	93	88
Arkna	88	87	72	85	91	87
Korjodi	92	76	95	111	87	79
Rakvere kirikumõis	—	200	—	—	—	—
Kadrina						
Palmse	99	98	93	88	87	84
Jõepere	110	106	88	97	93	92
Hulja	107	104	96	97	91	85
Vatku	120	110	98	104	86	83
Imastu	92	83	100	100	103	97
Saksi	110	103	96	102	100	101
Neeruti	107	102	92	94	74	71
Hõbeda	115	129	94	82	80	83
Vohnja	104	94	99	86	85	87
Udriku	102	107	116	99	89	84
Kihlevere	103	94	89	100	91	87
Undla	126	90	76	89	92	88
Kolu	91	99	84	101	94	89
Tõdva-Kõnnu	95	93	89	87	88	78
Lasila	101	93	90	97	94	91
Polli	84	89	78	85	86	83
Arbavere	112	88	79	92	85	81
Pala	93	104	86	89	101	88
Võduvere	78	98	92	80	82	80
Jõetaguse	108	118	90	87	91	96
Vandu	95	90	106	96	105	122
Kadrina kirikumõis	100	100	—	—	—	—
Viru-Jaagupi						
Roela	116	106	93	96	96	94
Vinni	100	95	91	101	91	90
Põlula	73	91	87	95	91	87
Küti	102	} 91	99	95	95	91
Meriküla	92					
Mõdriku	106	121	100	101	89	89
Tudulinna	104	111	103	94	99	102
Rägavere	110	127	103	87	87	82
Kulina	116	87	81	95	90	76
Vaeküla	97	97	103	85	94	90
Voore	69	85	124	98	75	76
Inju	105	88	99	91	99	101
Inju-Aru	=	=	=	=	76	63

1	2	3	4	5	6	7
Oonurme	94	107	91	83	97	94
Tudur	98	159	109	124	116	107
Viru-Jaagupi kirikumõis	150	171	115	121	97	97
V ä i k e - M a a r j a						
Porkuni	117	109	93	101	96	92
Põdrangu	111	104	111	105	} 90	93
Araski	80	100	100	70		
Triigi	97	91	89	90	94	90
Kärsa	102	107	104	93	87	86
Pandivere	=	120	101	110	103	97
Kiltsi	99	103	99	109	94	93
Vao	94	101	105	101	115	109
Äntu	93	105	107	102	103	99
Kaarma	96	107	91	86	93	87
Koonu	96	84	95	70	95	104
Arina	77	92	112	91	85	77
Raeküla	86	79	95	81	77	67
Uniküla	124	98	108	96	104	83
V.-Maarja kirikumõis	75	—	100	—	—	100
S i m u n a						
Avanduse	104	99	101	98	106	93
Muuga	98	87	89	79	88	87
Salla	108	118	95	91	98	108
Paasvere	111	91	78	97	84	88
Lõusa	107	95	96	87	82	93
Võivere	103	89	98	92	82	92
Koila	102	95	88	97	96	94
Rahkla	85	95	89	96	98	91
Tammiku	93	83	108	105	97	98
Nõmme	=	133	140	86	124	73
Pudivere	108	99	99	113	88	91
Käru	119	98	95	87	83	90
Määri	77	80	107	98	104	97
Lasinurme	103	101	105	90	92	102
Venevere	88	85	93	} 87	93	90
Luusika	95	97	100			
Emumäe	124	123	99	86	91	82
Rohu	108	91	87	90	82	87
Moora	94	92	91	99	105	89
Mõisamaa	119	128	89	103	97	104
Selli	107	115	80	96	90	94
Laekvere	118	90	111	90	88	96
Simuna kirikumõis	100	120	80	100	100	300
A m b l a						
Roosna	93	97	95	98	81	88
Jänedä	105	110	101	90	99	98
Tapa	91	101	97	90	92	80
Lehtse	93	80	116	84	89	85
Kurge	89	96	119	91	93	=
Aru	81	84	79	84	100	=
Käravete	110	101	88	100	97	94

1	2	3	4	5	6	7
Pruuna	105	94	90	89	}	72
Põriki	94	117	84	96		
Rägavere	139	111	98	78		79
Koigi	116	111	91	89	101	92
Koigi-Aru	120	=	=	=	=	=
Nõmmküla	135	102	109	84	71	85
Saiakopli	=	100	75	108	76	93
Kalle	120	90	85	132	=	=
Moe	124	121	88	88	93	98
Tamsalu	133	131	95	83	98	133
Kuru	96	92	93	99	96	87
Karkuse	99	91	83	86	91	104
Linnapea	104	94	95	97	90	79
Lehtmetsa	=	=	=	47	77	88
Järvajõe	96	87	78	101	101	100
Trilli	=	117	114	100	0	=
Kukevere	110	101	96	96	83	85
Raka	78	94	97	100	98	88
Prümlü	98	99	107	79	87	83
Uudeküla	104	121	79	98	103	110
Räsna	121	130	83	76	87	89
Jootma	87	98	96	86	89	84
Kaarli	105	111	89	106	94	96
Ambla kirikumõis	100	—	140	50	64	75
J ä r v a - J a a n i						
Roosna-Alliku	111	97	106	97	96	93
Karinu	88	87	90	86	96	99
Kuusna	=	=	=	=	85	81
Metstaguse	111	103	85	94	91	86
Võhmuta	91	106	102	95	83	83
Seliküla	=	=	=	=	96	105
Metsamõisa	=	=	=	=	=	120
Kuksema	106	101	101	105	86	96
Einmanni	107	103	102	100	103	85
Orina	114	112	78	97	89	86
Kuie	100	106	91	86	89	88
Pähu	78	76	121	91	88	81
Rava	95	90	88	82	88	90
J.-Jaani kirikumõis	66	67	100	86	100	50
J ä r v a - M a d i s e						
Albu	101	106	98	92	101	100
Kaalepi	109	114	105	103	90	83
Seidla	107	99	114	92	90	85
Ahula	91	94	94	90	83	88
Kurisoo	107	97	106	102	93	92
Ageri	97	101	76	83	90	84
Orgmetsa	101	87	90	107	79	80
J.-Madise kirikumõis	83	118	82	74	91	67
K o e r u						
Peedi	107	96	96	82	102	94
Ervita	100	99	109	93	95	103

1	2	3	4	5	6	7
Tammiku	=	=	=	=	220	81
Väinjärve	93	85	90	85	90	93
Vahu	=	=	=	=	67	114
Liigvalla	94	110	109	102	102	102
Kapu	103	99	90	105	94	86
Ao	103	101	89	98	95	95
Aruküla	105	102	97	75	84	83
Piibe	109	109	107	100	101	96
Udeva	97	110	93	88	86	85
Aavere	97	92	97	90	101	87
Varangu	110	105	107	100	83	85
Vao	104	87	83	81	95	88
Raigu	97	114	79	80	82	90
Norra	103	115	82	89	114	104
Koeru kirikumõis	—	70	18	—	—	143
Peetri						
Viisu	100	110	94	87	90	91
Koigi	96	88	97	92	95	98
Päinurme	93	107	91	97	97	94
Esna	102	96	83	83	78	75
Huuksi	100	106	93	102	91	87
Müüsleri	95	99	95	87	83	87
Sargvere	90	108	94	97	95	89
Koordi	103	115	88	99	101	103
Põhjaka	=	=	116	63	69	78
Vodja	111	97	94	87	90	91
Aru	=	=	=	=	63	67
Kõisi	102	97	96	90	90	96
Väike-Kareda	103	102	88	89	103	99
Palu	104	95	85	81	76	75
Kodasema	94	100	90	92	85	86
Prandi	86	93	75	85	76	88
Silmsi	100	79	98	94	113	91
Vaali	86	95	81	94	124	101
Suur-Õotla	77	98	} 84	89	97	89
Väike-Õotla	87	76				
Peetri kirikumõis	200	400	—	—	—	—
Paide ja Anna						
Purdi	90	100	} 89	84	90	89
Pikaküla	110	91				
Mäo	100	97	90	96	88	88
Eivere	104	93	89	97	96	93
Mündi	106	108	91	92	96	85
Paide kirikumõis	67	67	55	70	72	81
Anna kirikumõis	100	—	—	—	—	—
Türi						
Laupa	108	99	97	92	87	88
Türi-Alliku	107	105	108	91	90	86
Kirna	107	103	88	92	91	85
Väätsa	110	108	} 109	94	96	104
Prääma	138	40		96	83	67

1	2	3	4	5	6	7
Särevere	105	102	99	93	89	89
Oisu	105	97	80	86	87	80
Kärevere	=	=	93	77	94	94
Piiumetsa	104	121	105	92	89	94
Lokuta	100	99	71	76	92	93
Rõa	105	112	96	87	107	96
Vahastu	85	88	92	86	105	101
Tori	98	102	91	92	87	88
Mäeküla	85	103	76	98	85	84
Varmassaare	=	=	117	71	75	300
Kolu	116	97	76	80	83	80
Türi kirikumõis	95	100	122	65	72	75
V i g a l a						
Vana-Vigala	}	103	93	98	}	79
Kivi-Vigala			91	89		
Nõlva	=	=	=	97	92	95
Velise	106	104	89	91	93	90
Päärdu	104	104	83	87	82	80
Konuvere	118	104	95	101	84	84
Jädivere	89	93	78	80	87	76
Vigala kirikumõis	67	145	267	100	100	80
M ä r j a m a a						
Haimre	111	96	91	80	95	84
Kasti	104	94	94	96	88	87
Valgu	91	84	94	87	95	90
Orgita	96	92	91	84	93	81
Päädeva	125	132	98	90	98	104
Sõtke	99	113	93	91	80	83
Nurtu	127	98	91	85	91	90
Märjamaa	94	99	93	89	80	66
Uus-Märjamaa	=	=	=	150	58	50
Paeküla	92	79	96	103	98	82
Vaimõisa	88	109	101	97	99	91
Mõisamaa	99	86	101	93	112	94
Lümandu	100	107	114	106	99	93
Kõrvetaguse	106	89	74	100	95	94
Mõraste	100	125	97	91	81	89
Uuesalu	=	=	=	80	—	—
Männiku	—	—	86	97	75	73
K u l l a m a a						
Koluvere	98	102	97	96	95	92
Kullamaa	117	109	95	98	97	90
Vaikna	107	99	79	97	93	95
Livi	104	98	90	94	88	87
Sooniste	106	101	102	93	97	91
Kütke	104	83	108	77	109	80
Piirsalu	91	91	92	81	87	84
Sipa	99	99	91	87	84	88
Maidla	111	106	100	91	90	86
Loodna	88	88	91	86	82	89
Jõgisoo	135	99	87	86	86	81

1	2	3	4	5	6	7
Tolli	96	101	99	94	87	88
Teenuse	113	103	96	84	85	93
Kuijõe	105	92	86	90	88	91
Suure-Kalju	90	89	94	90	94	86
Leevre	86	110	95	100	97	87
Luiste	88	89	83	104	94	91
Päri	103	92	91	102	} 48	94
Turpla	88	100	94	99		
Kohatu	103	121	85	89	81	80
Ohtla	93	83	94	82	92	86
Soosalu	77	91	21	97	102	112
Käända	93	79	81	114	87	84
Kasnurme	90	61	=	=	=	=
Kullamaa kirikumõis	85	103	114	68	92	102
Mihkli						
Oidrema	106	114	99	107	102	90
Veltsa	80	109	105	100	96	89
Keblaste	106	89	84	97	91	86
Karinõmme	103	90	102	108	105	99
Aru	98	97	102	98	80	89
Kirbla						
Vanamõisa	101	112	107	92	86	89
Lautna	103	109	119	106	93	90
Seira	99	106	109	102	90	88
Kloostri	103	96	95	104	99	97
Kasari	105	110	98	96	78	74
Keskküla	85	95	104	81	101	92
Kirbla kirikumõis	—	—	—	—	—	300
Lihula						
Lihula	98	105	94	100	90	94
Penijõe	121	112	122	73	84	75
Sipa	154	100	113	81	112	100
Lihula kirikumõis	120	123	107	108	88	79
Karuse						
Saastna	97	104	99	90	89	92
Matsalu	102	89	94	99	97	92
Vatla	100	102	98	103	85	88
Nehatu	100	107	105	88	93	92
Tuudi	88	92	98	95	94	101
Illuste	94	112	106	85	84	100
Kiska	102	89	95	67	82	87
Piivarootsi	107	87	97	72	94	78
Karuse kirikumõis	143	115	67	84	94	105
Hanila-Varbla						
Vana-Varbla	} 104	107	94	97	101	90
Uue-Varbla			111	92	93	92
Saulepi			104	98	99	97
Vana-Virtsu	116	111	107	94	68	87

1	2	3	4	5	6	7
Uue-Virtsu	109	113	105	81	88	88
Massu	111	105	91	97	95	92
Mõtsu	93	88	87	86	105	95
Paadrema	104	106	95	101	96	90
Voose	82	86	104	91	80	77
Paatsalu	89	102	107	98	101	88
Vaiste	96	81	89	90	82	76
Mõisaküla	96	78	93	105	87	85
Hanila kirikumõis	65	81	126	89	116	119
M a r t n a						
Suure-Lähtru	104	110	88	86	85	90
Väike-Lähtru	122	91	117	109	90	87
Rannamõisa	88	85	75	83	90	97
Ehmja	99	137	105	97	83	80
Maalse	=	=	=	=	=	82
Väike-Rõude	96	109	102	103	88	92
Suure-Rõude	116	115	91	100	100	97
Haeska	116	94	98	87	81	81
Jõesoo	107	126	134	91	92	90
Keskvere	131	114	82	84	96	89
Putkaste	76	95	94	101	64	63
Laiküla	100	78	92	89	83	77
Enivere	108	139	86	78	87	85
Patsu	91	105	108	113	95	91
Martna kirikumõis	127	102	87	106	86	74
R i d a l a						
Kiideva	97	101	92	91	94	83
Võnnu	108	103	116	93	91	87
Kiltsi	96	102	105	93	92	91
Ungru	95	108	97	90	78	83
Määmõisa	115	97	97	105	89	90
Sinalepa	104	104	104	94	88	92
Parila	103	110	96	88	89	90
Ahli, Tanska	111	86	109	99	93	81
Asuküla	110	107	96	93	88	107
Lauguta	=	=	180	130	86	67
Käplamõisa	128	114	61	89	87	95
Käplaküla	78	85	111	81	103	92
Ridala kirikumõis	113	86	77	139	75	73
L ä ä n e - N i g u l a						
Uugla	104	95	85	85	79	80
Keediku	=	119	134	118	91	87
Oru	=	=	=	83	95	100
Auaste	=	=	=	=	99	86
Taebla	105	111	102	92	89	88
Kärbla	105	94	88	88	82	79
Räägu	=	=	=	94	89	83
Roosna	106	94	86	78	105	96
Kirimäe		94	89	82	86	90
Konvere	67	106	78	92		
Niivi	90	90	108	107	96	96

1	2	3	4	5	6	7
Tagavere	98	102	81	79	78	85
Palivere	104	92	87	84	86	83
Seljaküla	110	94	99	92	85	78
Salajõe	93	92	88	84	91	92
Saunja	=	=	=	76	84	91
Vidruka	91	105	100	58	81	80
Hardu	92	100	109	89	89	80
L-Nigula kirikumõis	127	139	102	79	79	81

Noarootsi ja Haapsalu

Riguldi	92	91	121	99	95	91
Aulepa	=	121	55	108	92	88
Uuemõisa	101	113	95	97	92	88
Sutlepa	112	107	114	111	101	94
Vööla	145	100	83	76	69	74
Paslepa	99	105	113	114	96	93
Nõmmküla	91	102	108	106	89	86
Saaremõisa	106	93	118	99	72	83
Pürksi	102	114	125	112	85	88
Kulani	119	73	73	106	113	77
Tahu	63	90	125	100	97	87
Noarootsi kirikumõis	96	102	97	83	99	95

Vormsi

Suuremõisa	91	93	87	85	89	81
Vormsi kirikumõis	110	78	66	62	82	89

Pühalepa

Suuremõisa	100	96	94	90	84	83
Hiiesaare	99	=	=	=	=	=
Villivalla ja Loja	=	89	90	95	89	83
Soonlepa	=	95	97	86	92	83
Kassari	97	95	91	92	82	86
Partsi	100	100	86	81	96	100
Kärdla	=	=	82	91	87	83
Pühalepa kirikumõis	102	79	90	67	76	70

Käina

Emmaste	91	100	106	97	89	90
Putkaste	99	97	94	89	85	78
Aadma	=	=	92	77	82	89
Vaemla	94	98	85	84	86	81
Randvere	=	=	98	80	79	79
Orjaku	99	95	91	105	95	87
Käina kirikumõis	97	98	104	99	93	87

Reigi

Kõrgessaare	89	90	89	80	84	87
Lauka	102	104	90	95	84	86
Reigi kirikumõis	84	90	75	101	101	81

1795. aastaks, nagu näitavad V hingeloenduse andmed, oli meeste ja naiste arv veel enam võrdsustunud. 100 naise kohta tuli nüüd 100 meest. Täpsemalt võttes oli naised natuke rohkem — kogu kubermangus 307 võrra. Kuna ka selle loenduse ajal, eriti mitme kontroll-loenduse tõttu, mil peamist tähelepanu pöörati meestele, meeste arv on täpsem kui naiste arv, siis võis naiste ülekaal tegelikult olla mõnevõrra suuremgi. Kahe loenduse vahelisel ajal on siis toimunud mõningane, tõi küll, väga väike liikumine naiste kasuks.

Maakondade näitajad ühtivad seegikord väga täpselt ülekubermangulise keskmisega. Kolmes maakonnas tuli samuti 100 meest 100 naise kohta, Virumaal 99. Harju-, Viru- ja Järvamaal oli tendents sama mis ülekubermanguliselt, s. t. meeste suhtarv natuke langes, Läänemaal oli suhe täpselt sama kui eelmise loenduse ajal.

Kihelkondade vahel olid erinevused veel väiksemad kui IV loenduse ajal. Suurema meeste arvu poolest erinesid teistest märgatavamalt vaid Kirbla-Lihula ja Martna, kus tuli 107 meest 100 naise kohta, järgnes Kose alles 104-ga. Kõige vähem mehi oli suhteliselt nüüd Vormsis (92). Seejuures oli 21 kihelkonnas meeste erikaal vähenenud, 9 kihelkonnas jäänud samaks ja 13 kihelkonnas tõusnud. Ülekaalus olid seega kihelkonnad, kus meeste arv suhteliselt vähenes, mis ka näitab, et see oli üldiseks arengutendentsiks. Mehi oli V loenduse ajal rohkem 20, naised 24 kihelkonnas.

Nagu näitavad IV ja V hingeloenduse andmed, võib taluraha soolist koostist Eestimaa kubermangus XVIII sajandi lõpul lugeda üldiselt kõigiti normaalseks ja rahvastiku taastootmise seisukohalt soodsaks. Meeste ülekaal IV loenduse ajal ja naiste ülekaal V loenduse ajal ei olnud kuigi märkimisväärne, praktiliselt võib nende arvu kubermangus pidada võrdseks.

1816. aastaks oli pilt otsustavalt muutunud. VII hingeloenduse järgi tuli kubermangu talurahvast 100 naise kohta vaid 95 meest. Ka selle loenduse ajal oli arvestus naiste osas vähem täielik, tõenäoliselt rohkemgi kui eelmiste loenduste aegu, nii et tegelikult võis suhe olla veelgi enam meeste kahjuks.

Maakonniti olid nüüd erinevused mõnevõrra suuremad kui varem, meeste arv 100 naise kohta ulatus 93—96-ni, eranditult kõigis maakondades oli aga meeste suhtarv selgelt langenud. Meeste arv oli suhteliselt langenud ka peaaegu kõigis kihelkondades, välja arvatud ainult Lüganuse ja Noarootsi. Kõikjal mujal oli tendents ühesugune.

Kui muutuste suund kihelkondades oli ühetaoline, siis teiselt poolt olid VII loenduse ajal erinevused soolises koostises kihelkondade vahel tunduvalt suuremad kui varem. Kõige vähem mehi — 85 100 naise kohta — oli Vormsis, kõige rohkem —

108 — naaberkihelkonnas Noarootsis. Vähe oli mehi veel Reigis (88), Kuusalus (89), Paide-Annal (89). Meeste arv ületas naiste oma peale Noarootsi veel Kirbla-Lihulas (103, eraldi võetuna Kirblas 106, Lihulas 99), õige napilt ka Väike-Maarjas, Ridalas, Hanila-Varblas (4 võrra) ja Lüganusel (2 võrra). Mõisaid, kus meeste arv oli naiste omast suurem, oli 175 ümber, vähem kui kolmandik.

VII kuni VIII loenduseni (1816.—1834. a.) kasvas rahvaarv tunduvalt kiiremini kui teiste loenduste vahelistel perioodidel. Naiste arv omakorda kasvas meeste arvust kiiremini, kuigi vahe selles osas oli väiksem kui eelmisel perioodil. Nii suurenes VIII loenduse ajaks naiste erikaal veelgi. Kogu kubermangus tuli 1834. a. 92 meest 100 naise kohta, üksikutes maakondades 91—94. Meeste suhtarv oli langenud kõigis maakondades.

Kihelkonniti oli meeste ja naiste suhe VIII loenduse ajal ühtlasem kui eelmisel korral. Kahes kihelkonnas — Mihklis ja Noarootsis — oli mehi rohkem kui naisi, mujal kõikjal vähem, kõige vähem (83 100 naise kohta) seegikord Vormsis.

Mõisaid, kus mehi oli rohkem, oli umbes 125.

1850. aastaks, IX hingeloenduse ajaks, langes meeste suhtarv 100 naise kohta 91-le, maakonniti ulatudes 89—92-ni. Järva-maal püsis suhe endisena, kõigis teistes maakondades oli meeste arv suhteliselt vähenenud.

IX loenduse ajal ületas naiste arv meeste oma juba eranditult kõigis kihelkondades. Olukord oli tunduvalt ühtlasemaks muutunud, meeste arv 100 naise kohta ulatus 84 (Reigi) kuni 97-ni (Jüri), 11 kihelkonnas oli see VIII—IX loenduse vahel tõusnud.

Naised olid arvulises ülekaalus ka valdavas osas mõisates. Mõisaid, kus rohkem oli mehi, oli kokku 85, enamikus olid need väiksemad mõisad.

IX ja X loenduse vaheline periood oli lühike (1850.—1858. a.), siiski jõudis meeste arv suhteliselt selle ajaga veelgi märgatavalt langeda ja X loenduse ajaks oli kubermangu talupoegkonnas 89 meest 100 naise kohta, protsentides võetuna mehi 47,2%, naisi 52,8%. Meeste arvu suhteline langus toimus viimati mainitud perioodil eranditult kõigis maakondades ja ulatus X loenduse ajal 87—91-ni. Erinevused maakondade vahel olid seega natuke suurenenud.

Kihelkondades langes meeste suhtarv IX—X loenduse vahel valdavas osas, tõusis 6 kihelkonnas. 100 naise kohta tuli kõige vähem mehi Vormsis (82), Pühalepas (83), Harju-Madise-Ristil (84), Kuusalus (85), Käinas (85), kõige rohkem Jüri (94), Juuru (93), Jõhvi (93) ja Simuna (93) kihelkonnas. Üldiselt vahed kihelkondade vahel olid veelgi vähenenud, meestevaesemaks jäid aga ikka Loode-Eesti saared ning loode-, osalt ka põhjaranniku kihelkonnad. Silmatorkavalt ühtlane oli sooline

koostis Järvamaa kihelkonnades, kus tervelt 4 (kui Paide ja Anna võtta eraldi, siis 5) kihelkonnas oli 100 naise kohta 89 meest (kubermangu keskmine!), kolmes natuke rohkem.

Mõisaid, kus meeste arv ületas naiste oma, oli X loenduse ajaks jäänud vaid 70. Enamik nendest olid keskmise suurusega ja väikemõisad. Suuremates mõisates oli mehi rohkem väga harva.

Tehes kokkuvõtet eeltoodud andmetest, näeme, et põhiliseks nähtuseks talurahva soolise koosseisu dünaamikas oli meeste arvu suhteline vähenemine. VI ja VII loenduse vahelisel ajal (1811.—1816. a.) vähenes meeste arv ka absoluutselt. Meeste suhtarv langes silmatorkavamalt just perioodil V kuni VII loenduseni, aastail 1795—1816, samuti IX ja X loenduse vahel, aastail 1850—1858.

Meeste erikaalu vähenemine toimus loendusest loenduseni nii kogu kubermangus tervikuna kui ka väga ühtviisi kõigis maakondades eraldi võetuna. Eranditult kõigis kihelkonnades langes meeste suhtarv X loenduse ajaks IV loendusega võrreldes. Tervelt 16 kihelkonnas esines seejuures langus kõigil loendustevahelistel perioodidel. Teistes oli sellest mõningaid kõrvalekaldu mis, üldtendents oli aga kõikjal ühesugune. Ka valdavas osas mõisates meeste suhtarv langes, siiski oli ligi 90 mõisat, kus see tõusis.

Tõmbame nüüd mõningaid võrdlusjooni ka Liivimaa kubermanguga.

B. v. Schrenck on Liivimaa rahvaarvuks IV hingeloenduse järgi saanud 526 882 inimest, nendest 262 853 meest ja 264 029 naist,² niisiis 100 naise kohta 100 meest. Uhe Senatis tehtud kokkuvõtte järgi oli mehi 263 623, naisi 263 225,³ niisiis mehi veidi rohkem, 100 naise kohta teeb aga see samuti 100 meest. Kuigi Liivimaa rahvaarv antud ajal vajab veel täpsustamist, võime siiski arvata, et meeste ja naiste arv oli enam-vähem võrdne nii nagu Eestimaalgi. VII loenduse ajal on saadud Liivimaal 280 703 meest ja 306 618 naist,⁴ seega 91 meest 100 naise kohta. Kubermangu Eesti osas (maal) oli meeste suhtarv 92. Niisiis oli ka Liivimaa kubermangus meeste suhtarv tugevasti langenud. VIII loenduse ajal on loetletud kogu Liivimaal 354 763 meest ja 394 738 naist,⁵ seega 100 naise kohta 90 meest. Eesti osas (maal) püsis meeste suhtarv 92-l. X loenduse ajaks langes ka Liivimaal meeste suhtarv veelgi: mehi oli 403 348, naisi

² B. v. Schrenck. Zur Geschichte der Arealvermessung und der Bevölkerungstatistik Livlands. — «Baltische Monatsschrift», XXXII Bd., Reval, 1890, lk. 200—201.

³ Vanade Aktide Riiklik Keskarhiiv Moskvast (VARKA), f. 248, nim. 58, s.-ü. 4342, l. 1020—1022.

⁴ «Inland» 1836, nr. 5.

⁵ Samas.

461 970⁶ ehk 87 meest 100 naise kohta, kubermangu Eesti osas seejuures 88 meest 100 naise kohta.

Üldine muutuste suund on seega täpselt ühesugune, selle arvulised näitajad võrdlemisi ühtlangedavad. Võime lisada, et üksikute Lõuna-Eesti kihelkondade (Sangaste, Pärnu-Elisabethi, Kursi, Paistu) kohta TRU ajalooosakonna üliõpilaste (U. Kinna, T. Põlendik, K. Nõmm, K. Pihlak) poolt 1964.—1966. a. tehtud uurimustes on jõutud samadele tulemustele. Niisiis oli olukord ühesugune kogu Eestis.

Meeste ja naiste arvulise suhte väga ühtlane muutumine nii kubermangudes kui nende alajaotustes osutab sellele, et seda pidid tingima mingid üldisemad põhjused, mis ühtviisi mõjusid kogu maal. Meeste arvu vähenemise tavalisemaks põhjuseks on olnud eelkõige sõjad. Eestit sõjad meie poolt vaadeldaval perioodil otseselt peaaegu ei puudutanud, ometi tuleneb rahvastiku soolise struktuuri muutumine siiski just sellest valdkonnast. 1797. a. algas Balti kubermangudes nekrutivõtmine, mille tulemusena kogu hingeloenduste perioodil läks sõjateenistusse umbes 30 000 meest,⁷ kellest ainult vähesed tagasi pöördusid. Valdava osa nendest olid talupojad. Eriti intensiivne oli nekrutivõtmine Napoleoni-vastaste sõdade aegu, iseäranis 1812. a. Isamaasõja ajal, samuti võeti arvukalt nekruteid Krimmi sõja (1853—1856) ajal. Just nendel perioodidel nägimegi meeste suhtarvu kõige tunduvalt vähenemist.

Nekrutivõtmisele kui talurahva arvu vähendanud ja soolise koostise tasakaalu tõsiselt rikkunud tegurile oleme tähelepanu juhtinud juba varem.⁸ Peab aga silmas pidama, et kuigi nekrutivõtmine oli selles kahtlemata peamiseks põhjuseks, tuleb soolise koostise muutuste juures arvestada veel mitmesuguseid teisigi võimalikke tegureid. Nägime, et meeste suhtarv langes mõnevõrra ka IV ja V loenduse vahelisel ajal, mil nekruteid veel ei võetud. Sel perioodil ja ka hiljemgi, kuni pärisorjuse kaotamiseni, mõjus selleks kõigepealt talupoegade pagemine, samuti müümine. Nii pagenute kui müüdute hulgas olid ülekaalus mehed.

Ühtlasi peame märkima, et kuigi soolise koostise muutused olid väga ühesugused kogu kubermangus, ei või siiski tähele panemata jätta mitmeid kohalikke erinevusi üksikutes kihelkondades ja mõisates. Siin võis oma osa etendada näiteks abiellumine, mille tõttu just naised olid liikuvamad ja asusid sageli

⁶ А. Тройницкий. Крепостное население России по десятой народной переписи. СПб., 1861, lk. 49.

⁷ E. Eila. Nekrutikohustusest Eestis (1796—1874). Diplomitöö. Tartu, 1967 (käsitõlge TRU NSV Liidu ajaloo kateedris), lk. 61—63.

⁸ S. Vahtre. Rahvastikuliikumisest Eestimaa kubermangus XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi esimesel poolel. — Ajaloo järskudel radadel. Tallinn, 1966, lk. 67—69.

väljapoole oma valla ja ka kihelkonna piire, teatud osa talupoegade minek linnadesse, mispuhul ühes või teises kohas võis suurem erikaal olla ühel või teisel sugupoolel jms. Saartel ja rannakihelkondades tuleb meeste arvu vähendava põhjusena arvestada meresõitu ja soodsamaid pagemisvõimalusi. Muidugi on tarvilik jälgida ka eri sugupoole suhet sündimuses ja suremuses, samuti rahvastiku vanuselist struktuuri, millela soolise koostise käsitlemine jääb üldse üheksiks. Lähema vastuse andmine nii tõusetuvatele probleemidele vajab veel mitmeid eriuurimusi. Käesoleva artikliga on püütud tähelepanu juhtida rahvastiku soolise koostise jälgimise vajadusele ja tähendusele Eesti ajaloo uurimisel, iseloomustada selle dünaamikat teatud perioodil ja esile tuua seda mõjutanud tähtsamad tegurid.

ПОЛОВОЙ СОСТАВ КРЕСТЬЯНСТВА В ЭСТОНИИ В КОНЦЕ XVIII И ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА (1782—1858)

С. Х. Вахтре

Резюме

Подушные ревизии, проведенные в Эстонии с 1782 по 1858 г., являются замечательным источником по изучению полового состава населения, так как ревизии учитывали как мужской, так и женский пол (кроме ревизии 1811 г., в которую, были включены только мужчины).

По данным ревизских сказок Эстляндской губернии общая численность крестьян в губернии с 1782 по 1858 г. возросла в 1,5 раза, причём численность женщин увеличилась в 1,59 раза, а число мужчин только в 1,41 раза. На 100 женщин в 1782 г. приходился 101 мужчина, в 1795 г. — 100, в 1816 г. — 95, в 1834 г. — 92, в 1850 г. — 91, в 1858 г. — 89. В общих чертах подобные же изменения в половом составе произошли и в пределах отдельных уездов, приходов и имений. В 1782 г. число мужчин превышало число женщин в 27 приходах, численность женщин была выше в 17 приходах, в 1858 г. во всех приходах, без исключения, численное превосходство было на стороне женщин. В 1782 г. мужчин было больше в 320 имениях, в 1858 г. только в 70 более мелких имениях.

Данные о половом составе крестьянства Лифляндской губернии и её эстонской части почти точно совпадают с показателями Эстляндии.

Таким образом, основным явлением в динамике полового состава крестьянства Эстонии в рассматриваемый период было

заметное снижение удельного веса мужчин. В период с 1811 по 1816 г. снижение оказалось абсолютным. Главной причиной названного явления были рекрутские наборы, введенные в Прибалтийских губерниях с 1797 г. Особенно интенсивными они были во время Отечественной войны 1812 г. и Крымской войны. Половой состав менялся также и вследствие бегства и продажи крепостных крестьян (среди беглых и проданных, как правило, преобладали мужчины) и некоторых других факторов (разумеется, и различия по полу в рождаемости и смертности, изменения в возрастной структуре), которые требуют еще более детального изучения.

AUFBAU DER BÄUERLICHEN BEVÖLKERUNG ESTLANDS DEM GESCHLECHTE NACH AM ENDE DES XVIII. UND IN DER ERSTEN HÄLFTE DES XIX. JH. (1782—1858)

S. Vahre

Zusammenfassung

Die Seelenrevisionen, die in den Jahren 1782—1858 in Estland vorgenommen wurden, sind ein vorzügliches Quellenmaterial zur Ermittlung der Zusammensetzung der Bevölkerung den Geschlechtern nach, da sowohl Männer als auch Frauen gezählt wurden. Eine Ausnahme davon bildet lediglich das Jahr 1811, da in diesem Jahr nur Männer registriert wurden.

Nach den Revisionslisten der Güter im Gouvernement Estland stieg die Zahl der bäuerlichen Bevölkerung in den Jahren 1782—1858 um das 1,5fache an; dabei wuchs die Zahl der Frauen um das 1,59fache, die der Männer nur um das 1,41fache. 1782 kamen auf je 100 Frauen 101 Männer, 1795—100, 1816 — 95, 1834 — 92, 1850 — 91 und 1858 — 89 Männer. Diese Wandlungen vollzogen sich verhältnismäßig gleichmäßig in allen Landkreisen und Kirchspielen und auf den Gütern, obwohl es hier auch einige Ausnahmen gab. 1782 waren die Männer in 27, die Frauen in 17 Kirchspielen zahlenmäßig überlegen. 1858 dagegen gab es ausnahmslos in allen Kirchspielen mehr Frauen als Männer. Was die Güter betrifft, so waren 1782 die Männer auf ungefähr 320, die Frauen auf 240 Gutshöfen der Zahl nach überlegen, in etwa zwanzig Fällen hielten sich die Geschlechter zahlenmäßig die Waage. 1858 dagegen gab es nur auf etwa 70 kleineren Gütern mehr Männer als Frauen.

Dasselbe Geschlechterverhältnis und dieselbe Entwicklungstendenz können wir auch bei der bäuerlichen Bevölkerung im estnischen Teil des Gouvernements Livland feststellen.

Eine wesentliche Erscheinung war somit die bedeutende Verringerung der relativen Zahl der Männer. 1811—1816 verringerte sich die Zahl der Männer auch absolut. Die Hauptursache dieser Verringerung bildeten die Rekrutenaushebungen, die 1797 begannen und 1812 während des Vaterländischen Krieges und später zur Zeit des Krimkrieges besonders intensiv durchgeführt wurden. Außer den Rekrutenaushebungen hatten einen entscheidenden Einfluß auf das Geschlechterverhältnis auch die Flucht und der Verkauf der leibeigenen Bauern (in beiden Fällen waren es in der Mehrzahl Männer) und eine Reihe anderer Faktoren, die noch einer spezielleren Untersuchung bedürfen (Unterschiede der Geschlechter hinsichtlich der Zahl der Geburten und Sterbefälle, Änderungen im Altersaufbau der Bevölkerung u. a. m.).